MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU

RZEMIEŚLNICY CZY ARTYŚCI?

OZDOBY KOBIECE Z POMORZA U SCHYŁKU STAROŻYTNOŚCI

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU

Małgorzata Tuszyńska
Anna Strobin, Jarosław Strobin

RZEMIEŚLNICY CZY ARTYŚCI?

OZDOBY KOBIECE Z POMORZA U SCHYŁKU STAROŻYTNOŚCI

KATALOG SKRÓCONY WYSTAWY

Gdańsk 2016

WYSTAWA

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
Dom Przyrodników, ul. Mariacka 25/26
21 XI 2015 – 10 IV 2016

Kuratorzy wystawy: Małgorzata Tuszyńska, Olga Krukowska, Jarosław Strobin
Projekt plastyczny wystawy, plakat i wizerunki kobiet: Joanna Glinkowska-Kowalewska
Zdjęcia: Ewa Adamska-Grzymała, Lech Okoński, Mirosław Pietrzak, Marek Piotrowski, Jarosław Strobin, Jacek Swis, Małgorzata Tuszyńska
Opracowanie graficzne plansz: Lidia Nadolska
Przygotowanie prezentacji multimedialnych: Beata Müller
Opracowanie map: Jacek Freza

Film „Prace archeologiczne w Pruszczu Gdańskim", zdjęcia zabytków wykorzystane w animowanej prezentacji multimedialnej oraz fotografie z terenu Faktorii zostały udostępnione przez Centrum Kultury i Sportu w Pruszczu Gdańskim.

KATALOG

Redakcja: Ewa Trawicka
Projekt okładki i wizerunki kobiet: Joanna Glinkowska-Kowalewska
Zdjęcia zabytków: Ewa Adamska-Grzymała (fot. nr 46-48), Lech Okoński (fot. nr 128-129), Jarosław Strobin (pozostałe zdjęcia)
Zdjęcia terenowe: Ewa Adamska-Grzymała, Mirosław Pietrzak, Małgorzata Tuszyńska
Zdjęcia wystawy: Joanna Szmit
Rysunki: Joanna Glinkowska-Kowalewska
Opracowanie map: Jacek Freza
Projekt graficzny: Lidia Nadolska
Skład i łamanie: Lidia Nadolska

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W GDAŃSKU

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

© Copyright by Muzeum Archeologiczne w Gdańsku 2016

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26
80-958 Gdańsk
tel.: +48 58 322 21 00
www.archeologia.pl
e-mail: sekretariat@archeologia.pl

PL ISBN 978-83-85824-68-8

Pruszcz Gdański, stanowisko 7, badania w lipcu 2009 roku

Mirosławowi Pietrzakowi,
który swoje życie zawodowe poświęcił ratowaniu
stanowisk archeologicznych na Pomorzu Gdańskim

Autorzy

Autorzy:

mgr Małgorzata Tuszyńska
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26
PL 80-958 Gdańsk
m.tuszynska@archeologia.pl

dr Anna Strobin
Instytut Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Bielańska 5
PL 80-851 Gdańsk
anna.strobin@ug.edu.pl

mgr Jarosław Strobin
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26
PL 80-958 Gdańsk
j.strobin@archeologia.pl

Archeolodzy badający na terenie Pomorza cmentarzyska z pierwszych wieków naszej ery odkrywają w grobach, zazwyczaj kobiecych, piękne egzemplarze biżuterii i ozdobnych części stroju. Zachwycając się owymi precjozami, zastanawiają się nieraz, czy ich wykonawcy byli jedynie niezwykle zdolnymi rzemieślnikami, czy może już artystami. Przedmioty te są w literaturze archeologicznej określane mianem rzemiosła artystycznego – podziwiając je, należy położyć nacisk na to ostatnie słowo.

Prezentowane na wystawie wyroby charakterystyczne dla kultury wielbarskiej cechują się wysokim kunsztem wykonania – każdy przedmiot różni się od pozostałych szczegółami zdobienia, co wynika z wyjątkowych umiejętności oraz pomysłowości twórcy, a także z chęci stworzenia niepowtarzalnego dzieła.

W okresie wpływów rzymskich sprzyjające warunki ekonomiczne, w dużym stopniu związane z możliwością kontaktów z *Imperium Romanum*, spowodowały szybkie bogacenie się społeczności *Barbaricum*. Uwidoczniło się to w używanej wówczas biżuterii i ozdobnych częściach stroju, szczególnie kobiecego, często wykonanych ze szlachetnych kruszców.

Przedmioty te, oprócz przeznaczenia praktycznego (spinanie i podtrzymywanie szat), pełniły zapewne także funkcje talizmanów związanych z wierzeniami i magią. Były to jednak przede wszystkim piękne ozdoby, w których lubowały się ówczesne mieszkanki naszych ziem. Moda na noszenie tych przedmiotów, dzisiaj określanych mianem zabytków, ulegała stosunkowo częstym zmianom, co obecnie ułatwia archeologom określenie, z jakiego dokładnie okresu pochodzą badane groby.

Na wystawie wyeksponowano zabytki z ostatnich lat badań Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, w większości nigdzie dotąd nieprezentowane. Poza samymi ozdobami pokazano kilka wybranych pochówków wraz z przedstawieniami postaci zmarłych kobiet oraz pełnym zestawem wyposażenia grobowego. Część wystawy poświęcono technikom pracy stosowanym przez ówczesnego brązownika i złotnika. Znaczną część ozdób pochodzących z cmentarzysk odkrytych w Pruszczu Gdańskim można oglądać na terenie tamtejszej Faktorii w Chacie Wodza w ramach ekspozycji „Magia Bursztynowego Szlaku – Skarby z Pruszcza Gdańskiego".

KULTURA WIELBARSKA

W okresie wpływów rzymskich (I–IV w. n.e.) znaczne obszary północnej i wschodniej Polski zamieszkane były przez ludność kultury wielbarskiej. Jej nazwa pochodzi od cmentarzyska odkrytego w Malborku-Wielbarku, gdzie po raz pierwszy pozyskano bogate materiały archeologiczne tej kultury. Istotne znaczenie w jej formowaniu w początkach nowej ery odegrała społeczność autochtoniczna, związana z kulturą oksywską (nazwa od cmentarzyska w Gdyni-Oksywiu), rozwijającą się na znacznej części Pomorza już w II wieku p.n.e. Często ludność kultury wielbarskiej łączona jest z Gotami, którzy mieli przybyć ze Skandynawii na tereny Pomorza w I wieku n.e. Wzmiankowani są oni przez autorów starożytnych – pisał o nich historyk rzymski Tacyt w dziele *Germania,* jak i żyjący później, bo w VI wieku Jordanes, kronikarz rzymski, być może z pochodzenia również Got. Przybycie nowych grup ludzkich na południowe wybrzeże Morza Bałtyckiego wskazuje na wieloetniczny charakter kultury wielbarskiej.

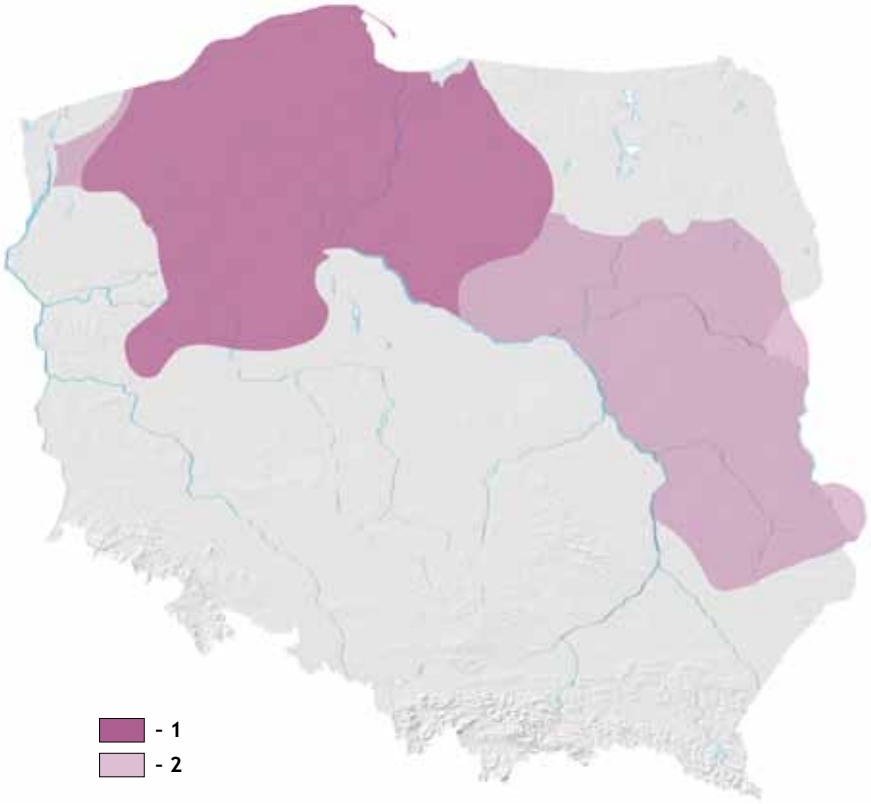

Zasięg osadnictwa kultury wielbarskiej (1) i kierunek ekspansji ludności kultury wielbarskiej (2) w 2. połowie II wieku i na początku III wieku n.e. (wg J. K. Kozłowski, P. Kaczanowski 1998, ryc. 154)

Oddziaływania kultury rzymskiej, widoczne nad dolną Wisłą już od początku I wieku n.e., docierały z południa dzięki tzw. szlakowi bursztynowemu, przyczyniając się do zmiany oblicza kulturowego lokalnych barbarzyńców. Nasilające się kontakty z *Imperium Romanum,* wyrazem których są liczne i niekiedy ekskluzywne importy rzymskie, wpływały nie tylko na rozwój gospodarczy miejscowych rodów, ale także reorganizowały strukturę społeczną. Można przypuszczać, że kluczową rolę w utrzymywaniu ścisłych kontaktów ze światem śródziemnomorskim, ale także krainami północnej i zachodniej Europy, odegrały plemiona gockie.

Kultura wielbarska – znana przede wszystkim z wielu zbadanych cmentarzysk oraz słabiej poznanych osad – odróżnia się od innych kultur archeologicznych środkowoeuropejskiego *Barbaricum* (tereny na północ od Dunaju i na wschód od Renu, poza obszarem prowincji rzymskich). Zabytki odkrywane w grobach, będące zarówno własnością zmarłego jak i darami dla niego, stają się podstawowym źródłem informującym archeologów o życiu starożytnych ludzi. Do najbardziej charakterystycznych cech tej kultury zalicza się stosowanie w obrządku pogrzebowym birytualizmu – zarówno inhumacji, czyli chowania zmarłych niespalonych, jak i kremacji, czyli ciałopalenia. Zmarłych, których grzebano w pierwszym obrządku, układano najczęściej w jamach grobowych zorientowanych na osi północ–południe, z głową spoczywającą ku północy. Zasadniczym elementem rytuału pogrzebowego był zwyczaj ograniczania przedmiotów wykonanych z żelaza, składanych wraz ze zmarłą osobą, w tym narzędzi związanych z rolnictwem czy kowalstwem. Odmiennie niż u ludów sąsiednich kultur praktykowano zakaz wkładania elementów uzbrojenia do grobów. Jego konsekwencją jest ogólnie niewielka ilość zabytków metalowych odkrywanych w grobach męskich. Przyczyna odrzucenia broni w strefie *sacrum* jest trudna do wyjaśnienia. Można jedynie domyślać się, iż kardynalne znaczenie miał w tym przypadku aspekt religijny. Niewykluczone jednak, iż broń stanowiła mienie królewskie i z tego powodu nie mogła być umieszczana w grobie, czy też dziedziczona była z ojca na syna. Wspomnianym zakazom nie podlegały ostrogi, wykonywane zarówno z żelaza jak i stopów miedzi, będące najprawdopodobniej własnością konnych wojowników. Obok dominujących w obrazie Pomorza płaskich nekropoli, szczególną uwagę przyciągają, łączone z ludnością gocką, mniej liczne cmentarzyska z monumentalnymi kręgami kamiennymi i kurhanami, zazwyczaj o nasypach kamienno-ziemnych (m.in. w Grzybnicy, Odrach i Węsiorach). Stanowią one przedmiot zainteresowania nie tylko archeologów, którzy zauważają w nich bliskie podobieństwa do stanowisk położonych na Półwyspie Skandynawskim – ojczyźnie Gotów, ale także miejscowej ludności i turystów oraz radiestetów.

Szczególnie wysoki poziom w społeczności kultury wielbarskiej osiągnęło rzemiosło artystyczne. Najlepiej uwidacznia się ono w różnorodnych formach biżuterii, typowych dla kobiet, jak bransolety z końcami w kształcie stylizowanych głów węży. Zachwyt wzbudzają elementy kolii – tzw. klamerki esowate, wisiorki kuliste, gruszkowate, kapsułkowate czy dwustożkowate. Zdumiewa różnorodność form fibul – zapinek do spinania szat. Przedmioty te najczęściej są wykonane z brązu, ale także ze szlachetnych kruszców – złota i srebra, przy użyciu technik jubilerskich: złocenia, filigranu czy granulacji.

Atrakcyjny i bogaty strój mieszkanek Pomorza musiał być dawniej powodem zazdrości innych niewiast z obszarów środkowoeuropejskiego *Barbaricum*. Jego wygląd podlegał zmianom w czasie, a najefektowniejszy był w trakcie dwóch pierwszych stuleci. Szczególnie bogato wyposażone groby kobiet pochodzą z okresu od drugiej połowy II wieku po pierwsze trzydziestolecie III wieku n.e. Znajdowane w pochówkach fragmenty tkanin, najczęściej wełnianych, i układ zabytków w grobach, pokazuje, że kobiety nosiły długą suknię spinaną na ramionach parą fibul; trzecia z nich zapinała płaszcz czy dużą chustę. Dekoracyjność ubioru podkreślał pas z metalową sprzączką, a także dodatkowymi ozdobnymi okuciami i zawieszkami, oraz chusta na głowie z wpiętą szpilą lub zapinką. Strój dopełniała biżuteria zdobiąca szyję – kolie złożone z importowanych z terenów

Cesarstwa Rzymskiego paciorków szklanych i miejscowo produkowanych paciorków bursztynowych, efektowne wisiorki i klamerki wygięte w kształt litery „S" (stąd ich nazwa: esowate). Przedramiona wielbarskich elegantek upiększały zróżnicowane w formie bransolety, występujące parami. Na tym tle strój męski prezentował się ubogo, ograniczając się zazwyczaj tylko do jednej zapinki oraz sprzączki spinającej pas.

Od drugiej połowy II wieku rozpoczyna się ekspansja ludności kultury wielbarskiej na południowy wschód. O wędrówce plemienia Gotów za panowania króla Filimera w kierunku północnych wybrzeży Morza Czarnego, czyli legendarnej krainy *Oium*, wspominał Jordanes. W początkach III wieku na pomorskich pojezierzach zanikają nekropole z kręgami i kurhanami, a gęstość osadnictwa znacznie maleje. Powodami porzucania rodzimych siedzib mogły być przyczyny nie tylko o charakterze społecznym i politycznym, ale także natury ekologicznej. W tym czasie na terenach położonych na wschód od Wisły – Mazowsza i Podlasia – pojawiają się nowe cmentarzyska, część z nich o nasypach kurhanowych, utożsamiane z kulturą wielbarską; dalszą trasę wędrówki grup ludności kultury wielbarskiej wyznaczają znaleziska rejestrowane na Wołyniu i Polesiu. Nie wszyscy ludzie jednak odeszli; użytkowanie cmentarzysk nad dolną Wisłą, szczególnie w Pruszczu Gdańskim, trwało bowiem przez cały wiek IV, aż po połowę V wieku. Ci, którzy dotarli nad Morze Czarne, wkrótce podzielili się na Gotów stepowych (Ostrogotów) i leśnych (Wizygotów), doskonale znanych w historii Europy.

SKARB ODLEWNIKA Z ŁUBIANY

Skarb odkryty w czasie orki w 1986 roku liczy około 2000 przedmiotów brązowych, w tym fragmenty 300 zapinek, 5 kg fragmentów rzymskich naczyń importowanych, ponadto części pasa, ozdoby, kilka narzędzi i półfabrykaty wytworów.

Przedmioty wchodzące w skład skarbu są datowane na okres od końca I wieku p.n.e. do pierwszej połowy V wieku n.e. Pochodzą z cmentarzysk, które w starożytności rabowano w celu uzyskania surowca brązowego.

Cały skarb znajdował się w rzymskiej misie brązowej, przykrytej 27 żelaznymi grotami włóczni. Groty te prawdopodobnie miały charakter magiczny i stanowiły zabezpieczenie przed wydobyciem skarbu przez niepożądane osoby.

TECHNIKI ZŁOTNICZE

ODLEWANIE

Zasadniczym sposobem wytwarzania biżuterii przez społeczeństwa *Barbaricum* było odlewanie. Powszechnie stosowano metodę „wytapianych modeli", gdzie wzór ozdoby wykonywano z wosku i oblepiano gliną, tworząc w ten sposób formę odlewniczą. Kolejne czynności polegały na suszeniu, wytapianiu wosku i wypalaniu formy, w którą następnie wlewano stopiony metal. Odlewy szlifowano, polerowano i ornamentowano motywami rytymi i wybijanymi. W technice odlewania wykonywano zapinki do spinania ubrań, sprzączki i ozdobne okucia pasów. Przedmioty wytwarzano ze stopów miedzi z cynkiem (mosiądz) lub cyną (brąz). Z czasem udoskonalono metody formowania poprzez zastosowanie modeli trwałych, z metalu, co pozwalało odciskać wzór w glinianych formach i uzyskiwać kilka egzemplarzy tych samych ozdób. Taki kierunek rozwoju rzemiosła był podyktowany modą, jako że w strojach używano kompletów zapinek i okuć, często o identycznych kształtach i sposobie zdobienia.

Materiał do produkcji odlewniczej pozyskiwano od kupców pośredniczących w handlu z Rzymianami. Prawdopodobnie przetapiano monety, a nawet fragmenty naczyń metalowych, które otrzymywano w zamian za bursztyn. Niedobory mosiądzu i brązu uzupełniano, decydując się na rabowanie grobów. Proceder ten, choć ogólnie potępiany, był często jedynym sposobem pozyskiwania surowca do produkcji ozdób dla nowych pokoleń mieszkających w tym czasie na Pomorzu. Zjawisko okradania grobów z przedmiotów metalowych nasiliło się od III wieku i było spowodowane upadkiem wymiany towarowej z prowincjami Cesarstwa Rzymskiego. Najsłynniejszym przykładem tych praktyk jest przedstawiony na wystawie skarb z Łubiany.

Rekonstrukcja sposobu odlewania ozdób w warsztacie złotnika kultury wielbarskiej (rysunek na podstawie K. Weule 1908, tabl. 20: 2)

FILIGRAN

W złotnictwie filigran jest techniką zdobienia i wykonywania biżuterii z ozdobnie kształtowanych drucików. W rzemiośle barbarzyńskim dominowały dwa zasadnicze sposoby ich przygotowania. Pierwszym było perełkowanie, polegające na nacinaniu gładkiego drutu w regularne ozdobne półkule, za pomocą nożyka o profilowanym ostrzu. Zależnie od sposobu karbowania, segmenty przedstawiały plastyczne kulki, regularne wałeczki przedzielone rowkami, a niekiedy wręcz ornament przypominający gwintowanie. Niezwykły efekt zdobniczy uzyskiwano poprzez nakładanie kilku pierścieni perełkowanych drutów na wąskie kabłąki zapinek. Drugim popularnym motywem filigranowym było skręcanie dwóch drucików, w prawo lub lewo. Składane naprzemiennie, stwarzają wrażenie wzorów sznurowych, a nawet tkanych. Sporadycznie druty splatano w ozdobne pasma, którymi wykładano fragmenty zapinek.

GRANULACJA

Granulacja jest techniką tworzenia ornamentów z małych kuleczek, mocowanych do podłoża naturalnym klejem, zmieszanym z lutem. W trakcie podgrzewania spoiwo topiło się i łączyło granulki z podłożem. Wśród najpopularniejszych motywów, stosowanych w pierwszych wiekach naszej ery, występują pojedyncze kuleczki układane na filigranowych pierścieniach i perełkowanych drutach. Innym, ulubionym wzorem była forma ostrosłupa, układana z czterech granulek. Zestaw taki, powielany i łączony w grupy, dawał wrażenie „wiszących kiści", zdobiących zakończenia wisiorków i klamerek spinających naszyjniki.

Filigran i granulacja były zarówno sposobem zdobienia części zapinek, jak i technikami wykonywania całych ozdób, na przykład klamerek esowatych, paciorków i wisiorków.

ZDOBIENIA TŁOCZONYMI APLIKACJAMI Z METALI SZLACHETNYCH

U schyłku II wieku n.e. pojawiła się kolejna technika złotnicza, polegająca na ozdabianiu brązowych zapinek nakładkami z metali szlachetnych. Na blaszkach wytłaczano proste wzory geometryczne (koła, punkty, trójkąty) i filigranowe (motywy sznurowe i plecionkowe). Nowa moda była specyficzną odmianą złocenia, nadawania piękna i materialnej wartości stosunkowo pospolitym zapinkom. Co charakterystyczne, drobiazgowo okładano foliami strony ozdób widoczne z zewnątrz, aby w pełni zamaskować mosiężne detale. Sprężynki zapinek umieszczano w specjalnych futerałach – cylinderkach, które także pokrywano tłoczonymi aplikacjami. Dodatkowo, krawędzie poszczególnych części zapinek i strefy krańcowe ozdabiano srebrnymi, perełkowanymi drucikami i granulacją. Z czasem na odciskanych foliach pojawiły się nowe przedstawienia, w tym zwierząt i twarzy ludzkich. Bogactwo tłoczonych ornamentów uzupełniano kolorowymi szkłami, imitującymi szlachetne kamienie. Poszczególne części tych rozbudowanych w detale ozdób łączono spoiwami składającymi się z cyny i ołowiu, które współcześnie stosuje się w lutowaniu miękkim.

ORNAMENTY WYBIJANE I RYTE

Pospolitym sposobem zdobienia biżuterii przez barbarzyńskich złotników było wybijanie ornamentów puncynami. Proste wzory – punkty, koła czy ryte linie – nanoszono w określonym układzie kompozycyjnym. Dekorowano także części zapinek, w tym grzebyki i kabłąki. Wybijane i ryte ornamenty uwypuklały symetrię przedmiotów i podkreślały ich krawędzie. Jednym z popularniejszych sposobów ozdabiania było drobne nacinanie pasm lub plastycznych wałeczków, imitujące perełkowanie. Pomimo skromnego zestawu używanych motywów można zauważyć indywidualizm w ornamentowaniu biżuterii poszczególnych właścicieli.

INKRUSTACJA

Inkrustacja jest techniką zdobienia polegającą na rytowaniu powierzchni metalu i umieszczaniu w rowkach drucików ze stopów złota, srebra lub miedzi. Bruzdy wykonuje się w taki sposób, aby poszerzały się ku dołowi, co pozwala na trwałe zaklepanie osadzanego materiału. Efekt estetyczny inkrustacji wynika z delikatności wzorów i skontrastowania kolorów użytych surowców. W złotnictwie barbarzyńskim używano zestawień, w których żelazne podłoże, prawdopodobnie czernione, inkrustowano srebrem, złotem lub mosiądzem. Wyjątkowo ozdabiano przedmioty ze stopów miedzi, które wypełniano, odmiennym kolorystycznie, srebrnym drutem. Kompozycje takie przydawały finezji i ożywiały barwami powierzchnie fibul i sprzączek. W ozdobach kultury wielbarskiej dominowały proste wzory geometryczne: pionowe i poziome pasma, punkty, koła oraz kratka utworzona z przecinających się linii.

CMENTARZYSKA KULTURY WIELBARSKIEJ

Zabytki, zaprezentowane na wystawie, pochodzą z badań ratowniczych związanych z eksploatacją żwiru lub pracami ziemnymi towarzyszącymi inwestycjom budowlanym. Wykopaliska te zostały przeprowadzone przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Gdańsku na opisanych poniżej nekropolach kultury wielbarskiej z terenu województwa pomorskiego. Ponadto na wystawie pokazano pojedyncze eksponaty z cmentarzysk w Pruszczu Gdańskim, stanowiska 6 i 10, Wolnym Dworze (gmina Skarszewy) i Żukczynie (gmina Pruszcz Gdański), a także część zabytków ze skarbu znalezionego w Łubianie (gmina Kościerzyna).

Stanowiska kultury wielbarskiej prezentowane na wystawie

Zbliżenie na szkielet oraz zabytki przed i po konserwacji z grobu 457 w Pruszczu Gdańskim, stanowisko 7

KAMIENICA SZLACHECKA
GMINA STĘŻYCA, POWIAT KARTUSKI

Cmentarzysko płaskie (bez konstrukcji naziemnych) położone na Pojezierzu Kaszubskim, niedaleko znanej nekropoli z kurhanami i kręgami kamiennymi w Węsiorach. Podczas badań wykopaliskowych, prowadzonych w latach 1987–1998, odkryto tutaj 106 obiektów zabytkowych, z czego 83 stanowiły groby, ciałopalne i szkieletowe, a resztę – paleniska, jamy i bruki kamienne. Cmentarzysko, stosunkowo niewielkie, było użytkowane dość krótko – od drugiej połowy II wieku po połowę III wieku n.e.

OPALENIE
GMINA GNIEW, POWIAT TCZEWSKI

Stanowisko znajduje się w obrębie Doliny Dolnej Wisły. Pierwsze informacje o dokonywanych tutaj przypadkowych odkryciach pochodzą z XIX wieku, a kolejne – z lat 60. XX wieku. Badania wykopaliskowe podjęte w 1988 roku kontynuowano z przerwami do roku 2010. Zbadano około 400 obiektów, z czego większość stanowią groby (szkieletowe i ciałopalne: popielnicowe i jamowe). Pochodzą one z okresu od IV/III wieku p.n.e. po III wiek n.e. Większość pochówków, część o bogatym wyposażeniu, jest związana z kulturą wielbarską (I–III wiek n.e.).

PRUSZCZ GDAŃSKI, STANOWISKO 5
ULICA WITA STWOSZA

Cmentarzysko, znane od 1926 roku, było badane w latach 1993–1996 i 2006–2009. Odkryto wówczas 50 grobów pochodzących z III i IV wieku n.e., w większości szkieletowych, o bogatym wyposażeniu. W tym samym miejscu znaleziono resztki zniszczonej osady wczesnośredniowiecznej z X–XIII wieku.

PRUSZCZ GDAŃSKI, STANOWISKO 7
ULICA JÓZEFA CHEŁMOŃSKIEGO

Pierwszych odkryć w tym miejscu dokonano w 1939 roku. Stanowisko znajduje się w centrum miejscowości; badania archeologiczne na jego obszarze podjęto w 1984 roku. Prace kontynuowano, z przerwami, do roku 2009. Na cmentarzysku odkryto około 470 grobów, ciałopalnych i szkieletowych, pochodzących z okresu od II wieku p.n.e. po IV wiek n.e. Ponadto natrafiono na kilkanaście pochówków popielnicowych z VII–VI wieku p.n.e. Najciekawsze były bogato wyposażone groby szkieletowe kultury wielbarskiej z I–IV wieków n.e. – zabytki, pochodzące z tych obiektów stanowią podstawę ekspozycji na terenie Faktorii w Pruszczu Gdańskim.

RÓŻYNY
GMINA PSZCZÓŁKI, POWIAT GDAŃSKI

Stanowisko, położone na krawędzi Wysoczyzny Gdańskiej, odkryte zostało w 1883 roku. W dawnej literaturze znane jest jako Kleszczewko (*Klein Kleschkau*). W latach 2001–2002 przeprowadzono tu badania, podczas których natrafiono na 185 obiektów – grobów ciałopalnych i szkieletowych datowanych na okres od I wieku p.n.e po II wiek n.e. oraz obiekty z okresu wczesnego średniowiecza (X–XIII w.).

ULKOWY
GMINA PSZCZÓŁKI, POWIAT GDAŃSKI

Cmentarzysko położone jest na niewielkim wzgórzu północno-wschodniego skraju Pojezierza Starogardzkiego. Badane było w 1999 roku, podczas prac wyprzedzających budowę autostrady A1. Na odkrytej wówczas części stanowiska znaleziono 125 pochówków, w większości szkieletowych, pochodzących z trzech pierwszych wieków n.e.

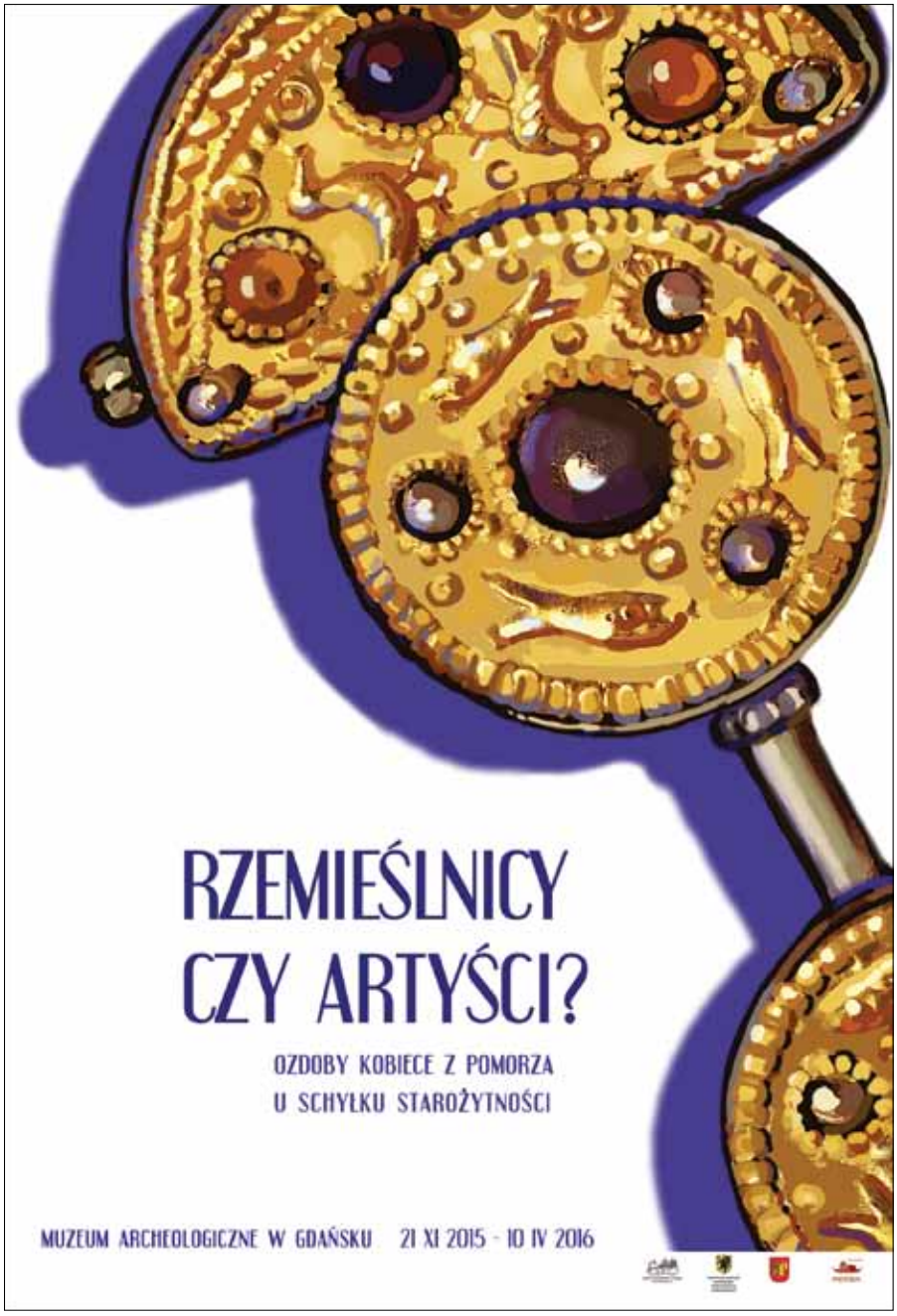
RZEMIEŚLNICY
CZY ARTYŚCI?
OZDOBY KOBIECE Z POMORZA
U SCHYŁKU STAROŻYTNOŚCI
MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU 21 XI 2015 - 10 IV 2016

Na wystawie zaprezentowano ponad 380 eksponatów pochodzących ze zbiorów przechowywanych w Dziale Okresu Wpływów Rzymskich Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Większość z nich została odkryta podczas badań ratowniczych na cmentarzyskach kultury wielbarskiej, a 70 przedmiotów pochodzi ze skarbu znalezionego w Łubianie; jedynie część z tych zabytków została już opublikowana. W katalogu ujęto 129 pozycji, czyli około trzeciej części muzealiów, które zostały udostępnione na ekspozycji. W ich wyborze kierowano się przede wszystkim atrakcyjnością, mając na uwadze potrzebę uwzględnienia poszczególnych kategorii części stroju i ozdób.

Pierwsze 25 pozycji katalogu stanowią wybrane zabytki pochodzące z pięciu grobów, które przedstawiono na wystawie. Płeć i wiek zmarłych osób określili antropolodzy: prof. dr hab. Judyta Gładkowska-Rzeczycka (grób 129 z Pruszcza Gd., stan. 7) i dr Franciszek Rożnowski (pozostałe groby). Katalog zamyka para złoconych zapinek z przedstawieniami zwierzęcymi, stanowiących motyw przewodni wystawy.

W notach katalogowych zastosowano następujący schemat: krótki opis przedmiotu; podstawowy wymiar; pochodzenie przedmiotu; dane inwentarzowe; datowanie (chronologia absolutna i faza datowania względnego); podstawowe informacje o publikacji.

Zastosowano następujące skróty:
dł. – długość;
lit. – literatura;
niepubl. – niepublikowane;
poł. – połowa;
stan. – stanowisko;
średn. – średnica;
wym. – wymiary;
wys. – wysokość.

Pochówek kobiety zmarłej w wieku 30-40 lat, z końca I wieku n.e. W grobie odkryto parę fibul prowincjonalnorzymskich (nr 1-2) oraz trzecią zapinkę, miejscowej produkcji. Ponadto zmarłą wyposażono w kolię z paciorków szklanych i bursztynowych (nr 5), w której znajdował się także mały wisiorek złoty (nr 4). Przy głowie znaleziono igłę brązową, pełniącą funkcję szpili, którą wpinano w chustę. Przy pasie, spiętym żelazną sprzączką, umocowany był duży wisior wykonany z muszli, opasanej taśmami z brązu (nr 3).

1.

2.

3.

4.

5.

1-2. Para zapinek prowincjonalnorzymskich z brązu typu *Distelfibel* z ażurową nakładką – rozetą, przypominającą kwiat ostu; dł. 6,8 i 7 cm. Opalenie, grób 89. MAG/OWR/85/21-22. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Tuszyńska 2007, s. 151-152, tabl. I: 1-2.

3. Wisior z muszlą gatunku *Cyprea,* opasany taśmami z brązu, zdobionymi repusowaniem w formie swastyki i strzałki na najszerszej taśmie; wys. 11,5 cm. Opalenie, grób 89. MAG/OWR/85/26. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Tuszyńska 2007, s. 151-152, tabl. I: 4.

4. Złoty wisiorek kulisty, zdobiony granulacją i filigranem, wchodzący w skład kolii; wys. 2,1 cm. Opalenie, grób 89. MAG/OWR/85/24. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Tuszyńska 2007, s. 151-152, tabl. IIA: 8.

5. Kolia 28 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym tzw. paciorków ze złotą wkładką; średn. 0,7-1,9 cm, dł. 0,5-1,7 cm. Opalenie, grób 89. MAG/OWR/85/25. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Tuszyńska 2007, s. 151-152, tabl. IIA: 9-10.

W grobie, który pochodzi z końca I wieku n.e., pochowano kobietę zmarłą w wieku powyżej 50 lat. W skład inwentarza grobu wchodziła kolia (nr 13), dwie klamerki do jej spinania (nr 8-9), trzy zapinki (nr 6-7), dwie bransolety sztabkowate (nr 10-11) i okucie końca pasa (nr 12). Ponadto przy zmarłej znaleziono igłę oraz szpilę wykonane z brązu, przęślik gliniany i miniaturowe naczynko gliniane.

6.

7.

8.

9.

10.

12.

11.

13.

6. Zapinka z brązu o główce rozszerzonej obustronnie w formie ostrych trójkątów oraz o wydatnych grzebykach na kabłąku i nóżce; dł. 6,8 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/25. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

7. Zapinka z brązu, tzw. oczkowata, z parą oczek wybitych na nóżce; dł. 5,8 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/26. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

8. Klamerka esowata z brązu o końcach zawiniętych w woluty; dł.1,7 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/31. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

9. Klamerka esowata z brązu o końcach zdobionych profilowaniem; dł 1,7 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/30. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

10. Bransoleta sztabkowata z brązu; wym. 6,7x5,7 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/27. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

11. Bransoleta sztabkowata z brązu, zdobiona wybijanym ornamentem; wym. 6,3x5,8 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/28. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

12. Okucie końca pasa z brązu o profilowanym zakończeniu; dł. 5,8 cm. MAG/OWR/118/29. Opalenie, grób 265. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

13. Kolia 20 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym tzw. paciorek ze złotą wkładką; średn. 0,65-1,6 cm, dł. 0,4-1,8 cm. Opalenie, grób 265. MAG/OWR/118/34. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

W grobie, pochodzącym z pierwszej połowy II wieku n.e., pochowano kobietę, zmarłą w wieku 40-50 lat. Znaleziono przy niej trzy zapinki do spinania szaty (nr 14-16), igłę (nr 18), przęślik (nr 17) oraz klamerkę esowatą do spinania kolii (nr 19). Można przypuszczać, że paciorki kolii nie zachowały się, ponieważ były wykonane z tworzywa organicznego, jak drewno czy pestki.

14a.

14.

15.

17.

18.

19.

16.

14, 14a-15. Para zapinek z brązu o szerokiej i prostokątnej płytce na główce, zdobionych ornamentem wybijanym i rytym; dł. 3,9 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 448. MAG/OWR/210-211/21-22. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

16. Zapinka z brązu o taśmowatym kabłąku, zdobionym wybijanym ornamentem; dł. 3,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 448. MAG/OWR/212/23. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

17. Przęślik gliniany; średn. 3,4 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 448. MAG/OWR/215/26. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

18. Igła z brązu; dł. 6,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 448. MAG/OWR/214/25. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

19. Klamerka esowata z brązu o stożkowato profilowanych końcach; dł. 1,9 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 448. MAG/OWR/213/24. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

Pochówek kobiety zmarłej w wieku około 30 lat, z drugiej połowy II wieku n.e. Zmarłą złożono do grobu w wydrążonej kłodzie drewnianej, pełniącej funkcję trumny. Jej wyposażenie stanowiły trzy posrebrzane zapinki z brązu, kolia, dwie bransolety (nr 20-21), sprzączka od pasa oraz igła z brązu i przęślik gliniany. W górnej partii jamy grobowej znaleziono kości małego, mniej więcej rocznego dziecka, zmarłego prawdopodobnie później niż pochowana głębiej kobieta, która mogła być jego matką.

20.

21.

20-21. Para srebrnych bransolet wężowatych o półkolistych główkach, zdobionych ornamentem rytym i wybijanym oraz filigranem na główkach i bazach; wym. 5,3-6,7 i 5,3-6,3 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 457. MAG/OWR/250-251/61-62. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

Pochówek młodej dziewczyny, zmarłej w wieku około 15 lat, z przełomu III i IV wieku n.e. W jej grobie znaleziono trzy kolie (nr 23-25) oraz trzy brązowe zapinki do spinania szat (nr 22). Za głową zmarłej natrafiono na igłę z brązu, przęślik i naczynie gliniane, a także resztki szkieletu małego zwierzęcia, być może psa.

22.

24.

23.

25.

22. Zapinka z brązu o gąsienicowatym kabłąku, zdobionym poprzecznymi żeberkami, typu *Raupenfibel*; dł. 3,8 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 129. MAG/OWR/56/101. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 369 (1): 2; Tuszyńska 1988, s. 185: 22, ryc. 2:2.

23. Kolia 28 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym paciorki melonowate segmentowe, poliedryczne i cylindryczne, zdobione poprzecznymi, turkusowymi pasmami; średn. 0,8-2,1 cm, dł. 1-1,1,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 129. MAG/OWR/56/106. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 369 (2): 24-48.

24. Kolia 20 paciorków szklanych poliedrycznych; dł. 1-2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 129. MAG/OWR/56/108. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 369 (2):49-68.

25. Kolia 16 wisiorków bursztynowych ósemkowatych; dł. 1,2-1,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 129. MAG/OWR/56/101. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 369 (1): 6-21.

26.

27.

28.

29.

26. Złoty wisiorek kulisty, zdobiony filigranem i granulacją; wys. 3 cm. Różyny, obiekt 84. MAG/OWR/109/186. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

27. Złoty wisiorek gruszkowaty, zdobiony filigranem i granulacją; wys. 2,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 415. MAG/OWR/82/48. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Niepubl.

28. Złoty wisiorek gruszkowaty, zdobiony filigranem i granulacją; wys. 3,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 450. MAG/OWR/222/33. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Niepubl.

29. Złoty wisiorek kulisty, zdobiony filigranem i granulacją; wys. 2,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 384. MAG/OWR/81/18. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Lit.: Skorupka 2004, nr 139.

30.

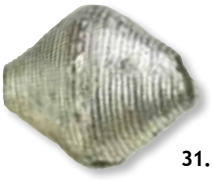

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

30. Dwustożkowaty paciorek srebrny wykonany z nacinanego drutu, zdobiony granulacją; dł. 1,5 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 68 (grób 49). MAG/OWR/77/41. Koniec II – pocz. III wieku n.e. (faza C_{1a}). Niepubl.

31. Dwustożkowaty paciorek srebrny wykonany z nacinanego drutu; dł. 1,4 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 91 (grób 70). MAG/OWR/79/16. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

32. Dwustożkowaty pacior srebrny, zdobiony filigranem i granulacją; dł. 2,1 cm. Ulkowy, grób 25. MAG/OWR/83/85a. Koniec II – pocz. III wieku n.e. (faza C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 2005, s. 18, tabl. XII: 1, LIII: 3.

33. Złoty paciorek dwustożkowaty, zdobiony nacięciami; dł. 0,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 213. MAG/OWR/1968:39/210. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 37, tabl. LXXVI/213: 7.

34. Złoty wisiorek dwustożkowaty, zdobiony pseudogranulacją (poprzecznymi nacięciami naśladującymi kuleczki); wys. 1,05 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 529. MAG/OWR/1973:63/486. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 73, tabl. CLI/529: 9.

35-36. Para wisiorków kapsułkowanych ze srebra, zdobionych filigranowym drucikiem i złotą folią; średn. 1,3 i 1,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 450. MAG/OWR/223-224/34-35. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Niepubl.

37-38. Para wisiorków kapsułkowatych z brązu, zdobionych wyrytymi i krzyżującymi się liniami; średn. 1,5 i 1,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 447. MAG/OWR/203-204/14-15. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

39. Klamerka esowata z brązu o końcach zwiniętych w woluty; dł. 2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 159B. MAG/OWR/56/232. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

40. Srebrna klamerka esowata o łagodnie profilowanych końcach i ozdobnej środkowej partii; dł. 2,1 cm. Opalenie, grób 314. MAG/OWR/293. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

41. Srebrna klamerka esowata, wykonana w technice filigranu i granulacji; dł. 3,9 cm. Ulkowy, grób 25. MAG/OWR/83/86. Koniec II – pocz. III wieku n.e. (faza C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 2005, s. 18, tabl. XII: 3, LIII: 3.

42. Srebrna klamerka esowata, wykonana w technice filigranu i granulacji; dł. 3,3 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 85 (grób 65). MAG/OWR/78/40. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

43. Srebrna klamerka esowata o półkulistych końcach; dł. 1,7 cm. Różyny, obiekt 151. MAG/OWR/109/317. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Pietrzak 2007, s. 141, tabl. 3: 12.

44. Klamerka esowata z brązu o profilowanych zakończeniach i zoomorficznej stylizacji; dł. 1,9 cm. Opalenie, grób 40. MAG/OWR/75/5. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

45.

45a.

45. Kolia 49 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym paciorki mozaikowe, tzw. paciorki ze złotą wkładką i paciorki z wtapianymi oczkami; średn. 0,7-1,9 cm, dł. 1,8-2,9 cm. Opalenie, grób 99. MAG/OWR/85/47. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_{1b}). Lit.: Skorupka 2004, nr 199.

45a. Szklany paciorek mozaikowy z miniaturowym wizerunkiem twarzy i dekoltu kobiety, wchodzący w skład kolii; średn. 1,4 cm. Opalenie, grób 99. MAG/OWR/85/47. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_{1b}). Lit.: Tuszyńska 2003, s. 307, ryc. 5: 2.

46. Kolia złożona z 15 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym paciorka z ornamentem roślinnym oraz kółka brązowego; średn. 1,2-2,6 cm, dł. 1,1-1,9 cm, średn. kółka: 1,7 cm. Różyny, obiekt 58. MAG/OWR/109/112. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

46.

47.

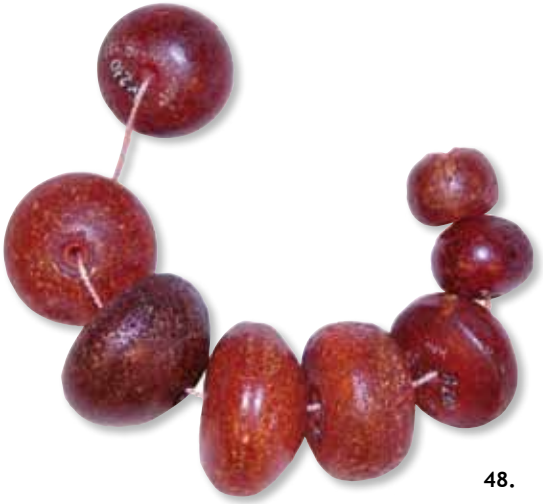

48.

49.

47. Kolia 16 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym dwa duże beczułkowate paciory z przezroczystego, seledynowego szkła; średn. 0,8-3,1 cm, dł. 0,7-2,5 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 86 (grób 66). MAG/OWR/78/53. Koniec II – pocz. III wieku n.e. (faza C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 2010, s. 491-494, ryc. 3: 16-27, 5.

48. Fragment kolii: 8 toczonych paciorków bursztynowych; średn. 1,8-3,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 210. MAG/OWR/1968:39/180. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 36, tabl. LXXII/210: 14.

49. Kolia 13 paciorków szklanych i toczonych z bursztynu; średn. 1,8-3,5 cm, dł. 1,3-2,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 450. MAG/OWR/230/41. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Niepubl.

50.

51.

52.

50. Kolia złożona z 27 paciorków: 16 bursztynowych, w tym 3 wisiorki ósemkowate toczone oraz 11 szklanych, w tym 3 płaskokuliste, przezroczyste, barwy turkusowej (jeden z nich z czterema guzkami) oraz 3 paciorki poliedryczne koloru niebieskiego; średn. 0,6-2,4 cm, wys. wisiorków ósemkowatych 1,1-2 cm, dł. paciorków poliedrycznych 0,7-1,08 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 35. MAG/OWR/90/7. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 36, tabl. XXXI/35: 4-5.

51. Kolia 31 wisiorków bursztynowych ósemkowatych; wys. 1,4-2,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/4. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s.139, tabl. III :15; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 25, tabl. XIV/17: 14, LIV: 5.

52. Kolia złożona z 45 paciorków szklanych i 5 bursztynowych oraz elementów metalowych: srebrnej łyżeczki kosmetycznej, zawieszki srebrnej z ósemkowatą plecionką, srebrnego pierścionka, kółka brązowego i 2 żelaznych wisiorków wiaderkowatych; średn. paciorków 0,7-2,3 cm, średn. zawieszki, pierścionka i kółka 2-3,2 cm, dł. łyżeczki 4,7 cm, wys. wisiorków żelaznych 1,1 i 1,3 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/3, 3a-e Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s. 136, tabl. III: 13, 13a-h; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 25-26, tabl. XV/17: 16b-g, i-j, LIV: 3.

53.

54.

55.

56.

57.

58.

59.

60.

53. Lunula z brązu zdobiona srebrną, złoconą i repusowaną blaszką z kolistym zaczepem ze srebrnego drutu do zawieszania w kolii; wym. 3,4x2,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 238. MAG/OWR/56/355. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371 (3): 87.

54. Kolista zawieszka z brązu o srebrnej obwódce z zaczepem ze srebrnego drutu do zawieszania w kolii; pośrodku tarczki umieszczone zielone szklane oczko oraz trzy srebrne nity. Nie zachowała się srebrna, złocona blaszka, która znajdowała się pierwotnie na płytce; średn. 2,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 238. MAG/OWR/56/354. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371 (3): 86.

55. Zawieszka z brązu w kształcie pierścienia, rozszerzonego rombowato pośrodku, z nałożoną srebrną blaszką i otworem do umieszczania w kolii; średn. 2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 238. MAG/OWR/56/356. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371 (2): 11.

56-57. Dwa pierścienie z brązu, wykonane z cienkiego drutu, wchodzące w skład kolii; pierwszy z końcami zwiniętymi spiralnie, drugi o końcach nawiniętych wokół kabłąka; średn. 2,6 i 2,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 21B. MAG/OWR/ 89/37a (1,2). Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 29, tabl. XIX/21B: 5-6.

58. Złoty pierścionek z drutu o dwóch kolcach do zamocowania, obecnie niezachowanego, oczka; średn. 2,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/8. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s. 136, tabl. II: 11; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 25, tabl. XII/17: 7, LIX: 2.

59-60. Para zawieszek z drutu brązowego zagiętego w kształcie pierścieni z nanizanymi paciorkami segmentowymi z niebieskiego szkła; średn. 2,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 238. MAG/OWR/56/352-353. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371 (3): 84-85.

61.

62.

61. Wisior utworzony z orzecha włoskiego, opasanego taśmami z brązu, zdobionymi repusowanymi punktami, u góry skręconymi i uformowanymi w uszko; wys. 5,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 207. MAG/OWR/1968:39/165. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 35, tabl. LXX/207: 11.

62. Wisior utworzony z orzecha włoskiego, przekłutego srebrnym drucikiem i opasanego czterema taśmami srebrnymi, łączonymi u dołu nitem; drucik uformowany u góry w uszko; wys. 5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 238. MAG/OWR/56/344. Przełom III i IV wieku n.e. (faza C_2/C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371(2), 9.

63.

64.

63. Wisiorek bursztynowy opasany dwoma taśmami brązowymi połączonymi od spodu nitem, u góry skręconymi i tworzącymi wielozwojowy zaczep; wys. 4,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 168. MAG/OWR/1967:39/550. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Lit.: Pietrzak 1997, s. 31, tabl. LIX/168: 3, CLXVIII: 1.

64. Wisior opasany utworzony z jasnoseledynowej kulki szklanej, owiniętej wąskimi taśmami z brązu, łączonymi u dołu nitem; u góry taśmy przechodzą w skręcone druciki, zakończone podwójną pętelką; wys. 5,1 cm, średn. 3,9-4 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 86 (grób 66). MAG/OWR/78/54. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 2010, s. 491, 493, ryc. 3: 15, 5.

65.

65. Naszyjnik wykonany z drutu srebrnego, z oplotem przy obu zakończeniach; zapięcie stanowi pierścieniowate uszko i haczyk; średn. 11,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 153. MAG/OWR/1967:39/522. Druga poł. III wieku n.e. (faza C_2). Lit.: Pietrzak 1997, s. 29, tabl. LVI/153: 1, CLXVIII: 1.

66.

66a.

67.

67a.

68.

68a.

66, 66a. Szpila brązowa z bogato profilowaną, ażurową główką; dł. 17,4 cm. Opalenie, grób 202. MAG/OWR/116/43. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

67, 67a. Szpila srebrna o profilowanej główce; dł. 8,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 96. MAG/OWR/39/220. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_2). Lit.: Skorupka 2004, nr 16.

68, 68a. Szpila srebrna zdobiona w górnej partii czterema grupami dookolnych żłobków; dł. 13,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 150. MAG/OWR/56/178. Pierwsza poł. IV wieku n.e. (faza C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 370 (2): 8.

69.

70.

71.

72.

69. Zapinka srebrna z kapturkami na sprężynkę, o szerokim kabłąku z płaskim grzebykiem, zdobiona ornamentem rytym; dł. 3,3 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 203. MAG/OWR/1968:11/13. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 34, tabl. LXVII/203: 4.

70. Zapinka srebrna wykonana ze zwiniętego spiralnie drutu; przy główce i na szczycie kabłąka dwie spiralne tarczki, nóżka zakończona parą kółeczek; dł. 2,9 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 534A. MAG/OWR/1973:63/499. Pierwsza poł. III wieku n.e. (faza C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 74, tabl. CLII/534A: 1, CLXVII: 7.

71. Srebrna zapinka kuszowata o główce zdobionej ornamentem metopowym, z pełną pochewką; dł. 6 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/6. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s. 136, tabl. II: 10; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 25, tabl. XIII/17: 10, L: 3.

72. Srebrna zapinka kuszowata o podwiniętej nóżce, z guzkami na główce i na końcach sprężynki, zdobiona pierścieniami z perełkowanego drutu; dł. 3,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 6, grób 4. MAG/OWR/65/11. Pierwsza poł. III wieku n.e. (faza C_1). Niepubl.

73.

74.

75.

76.

73. Fibula płytkowa z brązu, wykładana tłoczoną złotą folią na srebrnej blaszce, zdobiona dodatkowo niebieskimi oczkami ze szkła. Na główce zapinki umieszczona prostokątna płytka, na kabłąku i nóżce dwie koliste tarczki; dł. 10,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 150. MAG/OWR/56/177. Pierwsza poł. IV wieku n.e. (faza C_3). Lit.: Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 370 (1): 1.

74. Zapinka z brązu o szerokim grzebyku na główce, pokryta na całej powierzchni srebrną, pozłacaną folią z wytłaczanym ornamentem; na krawędziach zdobiona perełkowanym srebrnym drutem; dł. 3,1 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 63 (grób 44). MAG/OWR/77/17. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 1998, s. 115, ryc. IV: 1.

75. Zapinka z brązu w kształcie szerokiej litery T, o powierzchni pokrytej srebrną, pozłacaną folią, zdobioną wytłaczanym ornamentem; dł. 3,1 cm. Ulkowy, grób 70. MAG/OWR/83/208. II wiek n.e. (faza B_{2b}-B_{2c}). Lit.: Tuszyńska 2005, s. 28, tabl. XXVIII/70: 1.

76. Zapinka z brązu kolankowata, o szerokim grzebyku na nóżce, wykładana na całej powierzchni srebrną, pozłacaną folią z wytłaczanym ornamentem i ozdobiona perełkowanym drutem srebrnym; dł. 3,4 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 459. MAG/OWR/262/73. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

77.

78.

79.

77-78. Para zapinek z brązu o kabłąku pokrytym srebrną, złoconą folią, zdobioną wytłaczanym ornamentem, ze srebrnym, perełkowanym drucikiem na nóżce; dł. obu zapinek 3 cm. Ulkowy, grób 102. MAG/OWR/83/324-325. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Tuszyńska 2005, s. 38, tabl. XLI/102: 1-2, tabl. LIII: 2.

79. Zapinka z brązu z półkolistą płytką na główce i kolistą tarczką na nóżce – na guzkach przy sprężynce oraz wokół płytki i tarczki umieszczone pierścienie z perełkowanego drutu srebrnego; na płytce główki srebrna, pozłacana folia zdobiona wytłaczanym ornamentem, zachowana fragmentarycznie; dł. 3 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 86 (grób 66). MAG/OWR/78/47. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Lit.: Tuszyńska 2010, s. 491-492, ryc. 2: 4.

80.

80. Zapinka z brązu o szerokiej sprężynce zakończonej guzkami, zdobionymi perełkowanymi drucikami srebrnymi; na główce półkolista tarczka, na nóżce rozetka uformowana w kształt trójlistnej koniczyny – tamże zachowane resztki srebrnej, pozłacanej folii; dł. 2,8 cm. Opalenie, grób 69. MAG/OWR/84/35. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Lit.: Andrzejowski, Cieśliński 2007, s. 289, ryc. 10: f.

81.

81. Zapinka z brązu zdobiona perełkowanymi drucikami srebrnymi na kabłąku oraz przy guzkach na główce i nóżce; srebrna, pozłacana folia z wytłaczanym ornamentem jodełkowym nałożona na nóżkę; dł. 3,7 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 56 (grób 38). MAG/OWR/76/39. Koniec II – pocz. III wieku n.e. (faza C_{1a}). Niepubl.

82.

83.

85.

84a.

84.

82-83. Para zapinek z brązu ze srebrnym filigranem na trzech grzebykach; dł. 4 i 4,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 446B. MAG/OWR/192-193/3-4. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

84, 84a. Zapinka z brązu zdobiona na grzebyku główki wytłaczaną folią srebrną; dł. 3,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 460. MAG/OWR/268/79. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

85. Zapinka z brązu z grzebykiem na główce, zdobiona folią, granulacją i filigranem srebrnym; dł. 3,4 cm. Pruszcz Gd., stan. 10, grób 204. MAG/OWR/1968: 39/136. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Lit.: Pietrzak 1997, s. 35, tabl. LXVIII/204: 1.

86.

87.

88.

86. Zapinka żelazna z grzebykiem na główce, inkrustowana srebrem; dł. 2,7 cm. Opalenie, grób 239. MAG/OWR/117/42. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

87. Zapinka żelazna o kabłąku inkrustowanym srebrem; grzebyki zdobione perełkowanym drutem, a nóżka zwieńczona srebrną granulacją; pochewka ze srebra, dolutowana; dł. 3,2 cm. Opalenie, grób 87. MAG/OWR/85/20. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

88. Zapinka żelazna z grzebykiem na główce, zdobionym filigranem i granulacją; kabłąk inkrustowany drutem srebrnym, ułożonym w ukośną kratkę, rurka na sprężynę ozdobiona srebrną tłoczoną folią; dł. 3,5 cm. Żukczyn, grób 90. MAG/OWR/1977:37/477. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

89.

90.

91.

92.

93.

89. Bransoleta z brązu, wykonana ze sztabki o końcach zwieńczonych spłaszczoną kulką z małym występem; wym. 6,85x6,2 cm. Opalenie, grób 14. MAG/OWR/64/39. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

90. Bransoleta z brązu, wykonana ze sztabki zakończonej stylizowanymi główkami węży; na kabłąku zdobienie w postaci wybijanych punktów; wym. 6,5x5,6 cm. Różyny, obiekt 148. MAG/OWR/109/298. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

91. Srebrna bransoleta wężowata wykonana ze sztabki, o półkulistych główkach zwieńczonych nacinanymi kryzami. Szyjki płaskokuliste, zwężające się ku główkom, baza złożona z trzech wąskich listew; na kabłąku trzy rzędy nakłuć; wym. 5,6x5,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 107. MAG/OWR/56/23. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

92. Bransoleta wężowata z brązu, zdobiona ornamentem pseudoperełkowym na główkach i bazach; na kryzach poprzeczne nacięcia. Kabłąk przewężony w środkowej partii, ozdobiony nacinanymi wałeczkami i zygzakiem; wym. 6,2x5,1 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 91 (grób 70). MAG/OWR/79/9. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

93. Srebrna bransoleta wężowata o taśmowatym kabłąku, przewężonym pośrodku, zdobiona ornamentem pseudoperełkowanym i rytym; bazy profilowane, główki zwieńczone potrójną kryzą. Od spodniej strony naprawa, za pomocą srebrnej blaszki z parą nitów; wym. 6,4x4,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 415. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}-B_2/C_1). Niepubl.

94.

95.

96.

97.

94. Kółko z brązu ozdobione na obwodzie ośmioma grupami guzków, po trzy w każdej, tzw. *Knotenring*; średn. 3,6-4,4 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/12. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s. 139, tabl. III: 16; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 26, tabl. XV/17: a.

95. Kolista zawieszka z brązu z dziewięcioma pierścieniowatymi wypustkami na obwodzie; średn. 4,6-4,8 cm. Opalenie, grób 314. MAG/OWR/292. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Lit.: Adamska, Tuszyńska 2011, s. 368, ryc. 2.

96. Klamerka esowata z brązu o prostokątnie pogrubionych końcach, zdobionych rytą kratką i zwieńczonych guzkami; dł. 3 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 450. MAG/OWR/229/40. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_{2c}). Niepubl.

97. Klamerka esowata z brązu o końcach zdobionych profilowaniem; dł. 3,8 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 97. MAG/OWR/39/232. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

98.

99.

100.

101.

101a.

98. Klamra brązowa trójdzielna złożona z dwóch żebrowanych ramion różnej długości, połączonych prostokątnym, ażurowym łącznikiem z siedmioma nitami; ramiona łącznika oraz powierzchnia nitów zdobione rytymi punktami i kreskami. Przy zaczepie dłuższego ramienia umieszczone trzy nity, a przy zaczepie krótszego – dwa; dł. 40,5 cm. Wolny Dwór, grób 1. MAG/OWR/143/1. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

99. Dwudzielna sprzączka z brązu o krótkiej półkolistej ramie z haczykowatymi wyrostkami; oś sprzączki zakończona profilowanymi guzkami, skuwka długa i prostokątna, z trzema parami nitów; wym. 8,6x3,2 cm. Różyny, obiekt 86. MAG/OWR/109/203. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

100. Sprzączka z brązu o jednodzielnej półkolistej ramie; kolec i rama bogato profilowane, zdobione nakładanymi, nacinanymi drucikami z brązu oraz ornamentem wybijanym; wym. 3,6x2,8 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 149A. MAG/OWR/56/159. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

101, 101a. Sprzączka z brązu o jednodzielnej, owalnej ramie, zgrubiałej przy styku z kolcem; u nasady kolca metopa, koniec ozdobiony stylizowaną główką zwierzęcą; wym. 3,6x3,2 cm. Malbork-Wielbark, ul. Zagórna. MAG/OWR/1962: 20/490a. IV wiek n.e. (faza D). Niepubl.

102.

103.

102. Dwudzielna sprzączka z brązu o półkolistej ramie z haczykowatymi wyrostkami; kolec profilowany z ozdobną płytką, skuwka prostokątna, łączona dwoma nitami; wym. 5,5x4,4 cm. Ulkowy, grób 92. MAG/OWR/83/281. Druga poł. III wieku n.e. (faza C_2). Lit.: Tuszyńska 2005, s. 34, tabl. XXXVI/92: 1, LV: 2.

103. Dwudzielna sprzączka o ramie w kształcie litery D oraz zdobiona „szlufka" do pasa z brązu. Oś sprzączki zwieńczona półkulistymi guzkami, na końcu ramy i kolcu ornament nacinany; skuwka z czterema nitami, zakończona ozdobnym wycięciem; wym. sprzączki 3x2,7 cm, dł. „szlufki" 2,5 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 1 (grób 1). MAG/OWR/61/1. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

104.

104. Sprzączka z brązu o ramie kolistej, z kolcem przedłużonym w skuwkę; kolec profilowany, skuwka niekompletna, z jednym nitem; dł. kolca ze skuwką 5,1 cm, średn. ramy 2 cm. Różyny, obiekt 151. MAG/OWR/109/315. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Pietrzak 2007, s. 141, tabl. 2: 7a.

105.

106.

107.

108.

109.

110.

111.

105-106. Para okuć końca pasa z brązu, o bogato profilowanych, „wazowatych" zakończeniach; dł. 4,9 i 5,5 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 149B. MAG/OWR/56/168-169. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

107. Okucie końca pasa z brązu, o zakończeniu w formie dwóch pierścieni zwieńczonych guzkiem; część górna rozszerzona trapezowato, z jednym nitem, zdobiona rytymi kreskami; dł. 9,3 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 29 (grób 14). MAG/OWR/62/39. Pierwsza poł. III wieku n.e. (faza C_{1b}). Niepubl.

108. Okucie końca pasa z brązu, o zakończeniu w formie dwóch pierścieni zwieńczonych wypustką; część górna rozszerzona trapezowato, z trzema nitami; dł. 8,3 cm. Opalenie, grób 69. MAG/OWR/84/36. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Niepubl.

109. Okucie końca pasa z brązu, o zakończeniu w postaci dwóch kolistych tarczek; część górna rozszerzona trapezowato, z jednym nitem. Każda z tarczek zdobiona na obwodzie wybijanymi punktami, a także poziomymi liniami rytymi, też w partii górnej; dł. 7 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 252. MAG/OWR/56/398. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

110. Okucie końca pasa z brązu, tzw. dziobowate, zdobione ornamentem wybijanych oczek; w poszerzonej części górnej trzy nity; dł. 7 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 15. MAG/OWR/88/34. IV wiek n.e. (faza D). Lit.: Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 23, tabl. XI/15: 1, LVIII: 8.

111. Okucie końca pasa z brązu, tzw. języczkowate, zdobione ornamentem wybijanym w postaci koncentrycznych kół i trójkątów; w górnej części parą nitów; dł. 5,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 342. MAG/OWR/71/98. IV wiek n.e. (faza D). Niepubl.

112a.

112.

113.

114.

115.

116.

112, 112a. Zapinka z brązu, tzw. oczkowata, z dwoma otwartymi oczkami na główce, zdobiona ornamentem pseudoperełkowanym i rytym; dł. 6,1 cm. Opalenie, znalezisko luźne. MAG/OWR/116/63. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_1). Niepubl.

113. Zapinka z brązu silnie profilowana, z trzema kolistymi otworami na pochewce; dł. 6,6 cm. Opalenie, grób 99. MAG/OWR/85/43. Druga poł. I wieku n.e. (faza B_{1b}). Niepubl.

114. Zapinka z brązu trąbkowata, o niskiej i zdobionej rytymi kreskami pochewce; dł. 4,7 cm. Różyny, obiekt 151. MAG/OWR/109/309. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Lit.: Pietrzak 2007, s. 141, tabl. 2: 3.

115. Zapinka z brązu, tzw. oczkowata; na nóżce trzy pary wybitych oczek; dł. 7,2 cm. Opalenie, grób 108. MAG/OWR/85/109. Koniec I wieku n.e. (faza B_{2a}). Niepubl.

116. Zapinka z brązu z kapturkami na sprężynę i rurką na cięciwę; wzdłuż grzbietu plastycznie wyodrębnione żeberko; cała powierzchnia bogato zdobiona ornamentem wybijanym i rytym; dł. 5,2 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 398. MAG/OWR/82/4. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

117.

118.

119.

120.

121.

122.

117. Zapinka z brązu o płaskim, taśmowatym kabłąku i trapezowatej nóżce; na kabłąku zdobiona wybijanymi oczkami i pseudoperełkowaniem, na nóżce rytymi kreskami; dł. 4,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 164B. MAG/OWR/56/251. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Niepubl.

118. Zapinka z brązu silnie profilowana, zdobiona nacinanymi srebrnymi drucikami na grzebykach i główce; dł. 3,6 cm. Opalenie, grób 176. MAG/OWR/87/50. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_2). Niepubl.

119. Zapinka z brązu z grzebykiem na główce, zdobiona czterema rzędami wypukłych poprzecznych nacięć, imitujących perełkowany drucik; dł. 3 cm. Pruszcz Gd., stan. 7, grób 447. MAG/OWR/198/9. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

120. Zapinka z brązu o wypukłym kabłąku, zdobionym kwadratową płytką ze skośnie naciętym krzyżykiem; nóżka przy końcu rozdwojona w parę podwiniętych do góry rogów. Uchwyt na cięciwę masywny, zdobiony nacięciami. Wokół główki zachowały się resztki owijającego ją sznurka; dł. 3,7 cm. Opalenie, grób 122. MAG/OWR/86/21. Pierwsza poł. II wieku n.e. (faza B_{2b}). Lit.: Tuszyńska 2005a, s. 435, tabl. I: 3; Andrzejowski, Cieśliński 2007, s. 294, ryc. 17.

121. Zapinka z brązu z trzema grzebykami, zdobionymi przy krawędziach nacięciami; dł. 4,5 cm. Kamienica Szlachecka, obiekt 91 (grób 70). MAG/OWR/79/11. Druga poł. II wieku n.e. (faza B_2/C_1). Niepubl.

122. Zapinka z brązu o wysokiej pochewce i nóżce w kształcie głowy zwierzęcej; dł. 3,4 cm. Łubiana, skarb odlewnika. MAG/OWR/60/125. Druga poł. II – pocz. III wieku n.e. (faza B_2/C_1-C_{1a}). Lit.: Mączyńska 2011, s. 50-51, 349: 91, tabl. 9: F 18; Andrzejowski, Cieśliński 2007, s. 296, ryc. 19: c.

123-124. Para zapinek z brązu o konstrukcji kuszowatej i płaskim kabłąku z podwiniętą nóżką; kabłąk opleciony dodatkowo wielozwojowym drutem; dł. 6,9 i 6,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 12A. MAG/OWR/88/26-27. IV wiek n.e. (fazy C_3-D). Lit.: Pietrzak, Rożnowski 1996, s. 194, ryc. 4: 3,4; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 22-23, tabl. IX/12A: 4,5, L: 6.

125. Zapinka z brązu o konstrukcji kuszowatej, z pierścieniami na końcach sprężyny; kabłąk wąski, wygięty półkoliście, pochewka pełna, skrócona; na szczycie kabłąka i na nóżce umieszczone czworokątne płytki, zdobione rytymi, krzyżującymi się kreskami, a na główce – półkolista, płaska tarczka; dł. 3,6 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 19. MAG/OWR/89/29. IV wiek n.e. (fazy C_3-D). Lit.: Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 27-28, tabl. XVIII/19: 2, LI: 3.

126. Zapinka z brązu o konstrukcji kuszowatej z łopatkowatą nóżką, wydłużoną poza krótką, pełną pochewkę; sprężyna obustronnie dokręcana; nóżka pokryta cienką, srebrną blaszką, zdobioną ornamentem stempelkowym w kształcie półkoli, ułożonych poziomo w siedem rzędów; kabłąk obramowany perełkowanym srebrnym drucikiem; dł. 7,1 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 24. MAG/OWR/89/52. IV wiek n.e. (faza D). Lit.: Pietrzak 1998, s. 123, ryc. 2: 3; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 31, tabl. XXIII/24: 6, LI: 5, 5A.

127. Zapinka z brązu o konstrukcji kuszowatej z łopatkowatą nóżką, wydłużoną poza krótką, pełną pochewkę; sprężyna dokręcana, zachowana z jednej strony; tarczka nóżki półkolista, z łukowato wyodrębnionymi końcami, zdobiona przy krawędziach ornamentem wybijanym, a pośrodku parą koncentrycznych kółek, rozdzielonych dwiema krzyżującymi się kreskami złożonymi z zygzaków; na główce i u nasady nóżki zdobienie w postaci skrzyżowanych rytych kresek; dł. 7,7 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 41. MAG/OWR/276/2. IV wiek n.e. (faza D). Lit.: Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 38, tabl. XXXIII/41: 1, LI: 6.

123. 124.

125.

126.

127.

128.

129.

128-129. Para zapinek srebrnych o konstrukcji kuszowatej, ozdobionych trzema tarczkami – półkolistą na główce oraz kolistymi na kabłąku i nóżce. Płytki wyłożone srebrną, złoconą folią z tłoczonymi ornamentami (przedstawienia zwierząt, punkty, imitacja skręcanych i pereł-kowanych drutów) oraz dodatkowo udekorowane szklanymi oczkami; dł. 7,2 i 7,3 cm. Pruszcz Gd., stan. 5, grób 17. MAG/OWR/89/1-2. Druga poł. III – poł. IV wieku n.e. (fazy C_2-C_3). Lit.: Tuszyńska 2000, s. 136, tabl. II: 8-9; Pietrzak, Cymek, Rożnowski 2015, s. 24-25, tabl. XIII/17: 8-9, LII: 1-2, LIII: 1, a-c.

ZŁOCONE FIBULE Z PRZEDSTAWIENIAMI ZWIERZĄT

Fibule (nr 128-129) stanowiły część paradnego stroju kobiety, zmarłej w wieku ponad 50 lat, którą złożono do grobu najprawdopodobniej w pierwszej połowie IV wieku n.e. Pochówek ten (grób 17) odkryto w 1995 roku podczas badań ratowniczych na cmentarzysku przy ulicy Wita Stwosza w Pruszczu Gdańskim. Przy zmarłej znaleziono również dwie kolejne zapinki – srebrną (nr 71) i brązową, trzy kolie (jedną złożoną z wisiorków bursztynowych, tzw. ósemkowatych – nr 51, drugą – z niebieskich paciorków szklanych i trzecią, w skład której wchodziły zarówno paciorki szklane, jak i bursztynowe oraz różnorodne elementy metalowe wykonane ze srebra, brązu i żelaza – nr 52). Na palcu pochowanej znajdował się złoty pierścionek (nr 58), pierwotnie z oczkiem. Ponadto w grobie odkryto grzebień, igielnik i przęślik wykonane z poroża, kółko (nr 94) i igłę z brązu oraz dwa naczynia gliniane.

Podczas prac konserwatorskich zapinkę rozłożono na poszczególne elementy: pozłacane nakładki oraz płytki, na których je mocowano, kabłąk zapinki zakończony nóżką rozklepaną w kolistą płytkę wraz ze sprężyną i igłą, srebrne nity, fragmenty drucików filigranowych oraz srebrne taśmy z obrzeży płytek; na fotografii nie ujęto szklanych oczek.

Na płytce umieszczonej przy główce wybito symetrycznie dwa ptaki, kroczące w przeciwnych kierunkach, z zaznaczonymi szponami i rozszczepionym na dwie części ogonem, należące do rodziny krukowatych (Corvidae – wg określenia dr. Arkadiusza Sikory ze Stacji Ornitologicznej Instytutu Ekologii PAN w Gdańsku).

Na pozostałych dwóch płytkach, rozmieszczonych na kabłąku i nóżce, przedstawiono po trzy morświny (*Phocoena communis* – wg określenia prof. dr hab. Alicji Lasoty-Moskalewskiej z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego).

Zwierzęta te związane były zapewne z wierzeniami plemion gockich, które przybyły ze Skandynawii na południowe wybrzeża Bałtyku.

LITERATURA

Adamska E., Tuszyńska M.
2011 *Dalsze odkrycia na cmentarzysku w Opaleniu, gmina Gniew, stanowisko 1*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *XVII Sesja Pomorzoznawcza 1: Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, Gdańsk, s. 367-374.

Andrzejowski J., Cieśliński A.
2007 *Germanie i Bałtowie u schyłku starożytności. Przyjazne związki czy wrogie sąsiedztwo?*, (w:) A. Bitner-Wróblewska (red.), *Kultura bogaczewska w 20 lat później. Materiały z konferencji, Warszawa, 26-27 marca 2003*, Seminarium Bałtyjskie I, Warszawa, s. 279-319.

Kaczanowski P., Kozłowski J.K.
1998 *Wielka historia Polski, t. 1, Najdawniejsze dzieje ziem polskich (do VII w.)*, Kraków.

Mączyńska M.
2011 *Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern)*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission" 90 (2009), s. 7-482.

Pietrzak M.
1997 *Pruszcz Gdański, Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern*, Monumenta Archaeologica Barbarica IV, Kraków.

1998 *Dalsze odkrycia na cmentarzysku z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów w Pruszczu Gdańskim, stan. 5*, „Acta Archaeologica Pomoranica" I, s. 121-131.

2007 *Lusterka brązowe z I wieku n.e. z Opalenia i Różyn, woj. pomorskie*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 139-150.

Pietrzak M., Cymek L., Rożnowski F.
2015 *Pruszcz Gdański, stanowisko 5. Cmentarzysko z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów*, Gdańsk.

Pietrzak M., Rożnowski F.
1996 *Niezwykłe pochówki z późnego okresu rzymskiego z Pruszcza Gdańskiego, stanowisko 5*, (w:) W. Nowakowski (red.), *Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 193-198.

Pietrzak M., Tuszyńska M.
1988 *Période romaine tardive (Pruszcz Gdański 7)*, „Inventaria Archaeologica Pologne" 60: 369-373, Warszawa-Łodź.

Skorupka T.
2004 *Biżuteria Gotów / Jewellery of the Goths. Ozdoby i części stroju / Adornments and articles of attire. Katalog wystawy /Exhibition Catalogue*, Poznań.

Strobin J.
2007 *Zdobienie foliami z metali szlachetnych w metaloplastyce kultury wielbarskiej na przykładzie zapinek płytowych z Pruszcza Gdańskieg, stan. 7, grób 150 oraz Pruszcza Gdańskiego, stan. 5, grób 17*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 673-681.

Tuszyńska M.

1988 *O zapinkach z gąsienicowatym kabłąkiem w obrębie kultury wielbarskiej*, (w:) J. Gurba, A. Kokowski (red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim I*, Lublin, s. 177-187.

1998 *Cmentarzysko płaskie kultury wielbarskiej z późnego okresu rzymskiego w Kamienicy Szlacheckiej, gmina Stężyca, woj. gdańskie, stanowisko 3*, „Acta Archaeologica Pomoranica" I, s. 113-120.

2000 *Neue Entdeckungen im Gräberfeld der Wielbark-Kultur aus der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Pruszcz Gdański, Fundstelle 5*, (w:) M. Mączyńska, T. Grabarczyk (red.), *Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa*, Łódź, s. 132-141.

2003 *Wielokulturowe cmentarzysko płaskie w Opaleniu, gmina Gniew, stanowisko 1*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIII Sesja Pomorzoznawcza, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 303–309.

2005 *Ulkowy. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na Pomorzu Gdańskim*, Gdańsk.

2005a *Cmentarzysko w Opaleniu, gmina Gniew, stanowisko 1. Badania 2001-2003*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomorzoznawcza*, vol. 1: Od epoki kamienia do okresu rzymskiego, Gdańsk, s. 435-440.

2007 *Nowe znaleziska zapinek importowanych na Pomorzu Gdańskim*, (w:) M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 151-164.

2010 *Interesujący pochówek kobiecy z cmentarzyska w Kamienicy Szlacheckiej na Pojezierzu Kaszubskim*, (w:) A. Urbaniak et alii (red.), *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin*, Monumenta Archaeologica Barbarica, Seria Gemina II, Łódź-Warszawa, s. 489-496.

Weule K.

1908 *Wissenschaftliche Ergebnisse meiner ethnographischen Forschunsreise in den Südosten Deutsch-Ostafrikas*, Berlin.